

BO'LAJAK MUTAXASSISLARDA KASBIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Z.Sh.Alimardonov,

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti "Xizmat faoliyatini tarbiyaviy-psixologik ta'minlash" kafedrasida boshlig'i, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD), dotsent;

B.B.Abduvasiyev,

*O'zbekiston Respublikasi
Jamoat xavfsizligi universiteti 121-a guruh kursanti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada talabalarda o'z kasblariga nisbatan kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek ushbu maqsadga erishishning qay tartibda amalga oshirilishi uchun taklif va tamoyillar berib o'tiladi.*

Kalit so'zlar: kompetentlik, kompetensiya, kasbiy kompetentlik, psixologik mexanizmlar.

Аннотация: *В статье описаны психологические механизмы развития профессиональной компетентности студентов применительно к своей профессии. Также даны предложения и принципы, как достичь этой цели.*

Ключевые слова: компетентность, компетентность, профессиональная компетентность, психологические механизмы.

Abstract: *This article describes the psychological mechanisms of developing professional competence in students in relation to their professions. Also, proposals and principles are given for how to achieve this goal.*

Key words: competence, competence, professional competence, psychological mechanisms.

Hozirgi kunda muhtaram prezidentimiz tomonidan ta'lim tizimini rivojlantirishga, maktabgacha ta'lim tizimidan tortib oliy ta'lim tizimiga qadar,

yoshlarni o'qitishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Zero, hozir axborot asri bo'lib, yoshlarimizni har tomonlama yangi bilimlar bilan qurollantirishda zamonaviy texnika-texnologiyalarning ham o'rni beqiyosdir. Davlatimizning buyuk kelajagi ,albatta, biz yoshlarning qo'limizda ekanligini hisobga olib, yaratilayotgan imkoniyatlarga munosib javob tariqasida bo'lajak kadrlarni har tomonlama yetuk mutaxassis bo'lib yetishishlari uchun harakat qilishimiz zarur. Yuqoridagi maqsadlarga erishish yo'lida talabalarni kasbiy kompetentligini shakllantirish alohida o'rin egallaydi. Chunki har bir mutaxassis avvalo o'z kasbini sevishi, mehr qo'ya olishi lozim, shundagini o'z kasbining yetuk mutaxassisiga aylanishi hamda mamlakatimiz rivoji uchun o'z hissasini qo'sha olishi mumkin.

Psixologik jihatdan insonning ma'lum bir sohaga bo'lgan nazariy va amaliy tayyorgarligi kompetentlik sanalib, uni professional kompetentlik tushunchasi bilan kengroq izohlashimiz mumkin.

Kompetentlik va kasbiy kompetentlik tushunchalariga to'xtaladigan bo'lsak, bu borada turli psixologlar tomonidan turlicha ta'riflar va qarashlar mavjud. Quyida ulardan bir nechtasini ko'rib o'tamiz:

“Kompetentlik” (ing. “competence” – “qobiliyat”) – faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish.

Yuqoridagi ta'rifga to'xtaladigan bo'lsak , unga ko'ra kompetentlik bu talabalarning ya'ni bo'lajak mutaxassislarning ta'lim dargohlarida olgan nazariy bilimlaridan o'zlarining kelgusidagi mehnat faoliyatlarida mukammal darajada qo'llay olishi hisoblanadi.

Shu qatorda N.G.Vitkovskaya va A.K.Markovaning kompetentlikka bergan ta'riflariga to'xtaladigan bo'lsak:

N.G.Vitkovskayaning ta'riflashicha, kompetentlik – qo'yilgan muammolarni hal etishga qaratilgan insonning ichki (bilim, ko'nikma va malakalari, ma'naviy sifatlari, psixologik xususiyatlari) va tashqi (moddiytexnik, ijtimoiy) imkoniyatlarini safarbar qila olishga qodirligidir.

A.K.Markovaning fikricha esa, kompetentlik – muayyan insonning

xarakteristikasi, ya'ni kasbiy talablarga munosibligi darajasi bo'yicha insonning individual xarakteristikasi demakdir.

Yuqoridagi fikrlardan har bir psixolog kompetentlik masalasiga o'z yo'nalish va qarashlaridan kelib chiqqan holda yondashganligini ko'rishimiz mumkin.

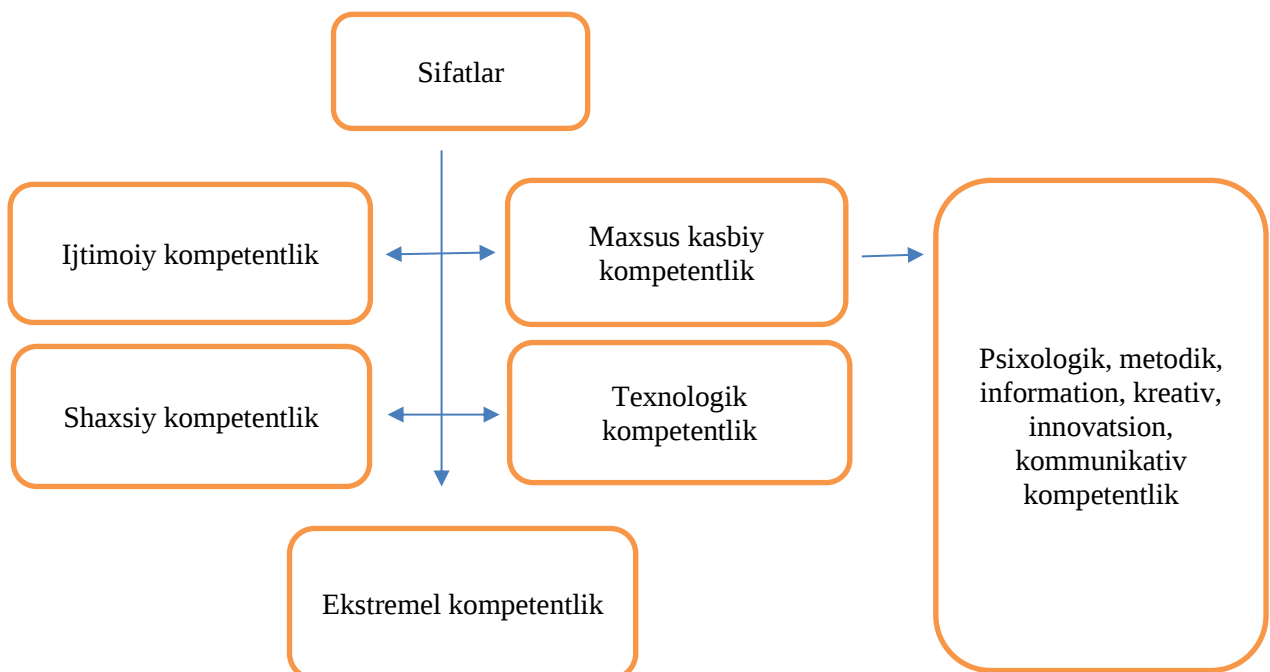
O'z navbatida shaxsda kompetentlik namoyon bo'luvchi bir nechta holatlar mavjud, ularga quyidagilar misol bo'la oladi.

- Murakkab jarayonlarda;
- Noaniq vazifalarni bajarishda;
- Bir-biriga zid ma'lumotlardan foydalanishda;
- Kutilmagan vaziyatda harakat rejasiga ega bo'la olishda kompetensiyaga

ega mutaxassis esa:

- o'z bilimlarini izchil boyitib boradi;
- yangi axborotlarni o'zlashtiradi;
- davr talablarini chuqur anglaydi;
- yangi bilimlarni izlab topadi;
- ularni qayta ishlaydi va o'z amaliy faoliyatida samarali qo'llaydi.

Shu o'rinda kompetentlik sifatlariga ham to'xtalib o'tadigan bo'lsak, kasbiy kompetentlik negizida quyidagi sifatlar aks etadi:

Tadqiqotchi T.V.Dobudkoning aytishicha, professional kompetentlikka oid yondashuvlar ichida psixologik qarashlar o'ziga xos sanalib, unda kasb va shaxsga ko'plab xaraktereologik sifatlar, professional muvaffaqiyatni ta'minlovchi psixologik omillarning mazmuni aks etgan.¹

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda aytishimiz mumkinki, T.V.Dobudko professional kompetentlikni izohlashga shaxs va kasbning xaraktereologik sifatlari hamda bir qancha psixologik omillarni hisobga olgan holda yondashadi.

Talabalarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish mexanizmlariga to'xtaladigan bo'lsak, bu jarayon albatta katta qiyinchiliklar hamda o'g'ir mehnat talab qiladi. Shuningdek avvalo, talabadagi qiziqish hamda motivatsion sohalariga ham alohida e'tibor qaratishimiz lozim. Ularda quyidagi sifatlarni shakllantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Chidamlilik
2. Ma'lumotlarga sezgirlik
3. Faoliyatni to'g'ri tashkillashtira olish
4. Tartib intizomlilik
5. Adolatlilik
6. Ijodkorlik
7. Rejalilik
8. Moslashuvchanlik

Bundan tashqari, o'qitish jarayonida pedagogik va psixologik shart-sharoitlarni yaratish birdek muhimdir. Ularga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

1. Mashg'ulotlar jarayonida o'qituvchi rolini o'zgartirib turish - bu jarayonda avvalo o'qituvchi bilimlarni yetkazish vazifasini bajaradi, talabalarga nazariy ma'lumotlarni berib o'tadi va so'ngra talabaga o'zini rivojlantirishi uchun sharoit yaratgan holda o'z rolini o'zgartiradi.

¹ Dobudko T.V Ta'limni axborotlashtirush sharoitida informatika o'qituvchisining kasbiy kompetentsiyasini shakllantirish Sam.GPU, 1999.

2. Talabalarning mustaqil tayyorgarlik ko'rishi yoki o'z ustida ishlashi uchun innovatsion usullarni joriy etish – bunda o'qituvchi talabalarga interaktiv metodikalarni qo'llagan holda mashg'ulotlarni olib borishi, bu talabalarda lohiyalashtirish qobiliyatini ham rivojlantirishga yordam beradi.

3. Nazariy bilimlarni amaliyotda mustaqil qo'llash uchun sharoit yaratish – hayotiy hamda kasbiy real vaziyatlarni yaratish.

Yuqoridagi fikrlardan xulosa qilgan holda, hamda qo'shimcha qilib shuni aytib o'tishimiz lozimki, o'z sohasida professional hamda jonkuyar kadrlarni tayyorlash avvalo, to'g'ri kasb tanlashga ko'mak berish, to'g'ri hamda har jihatdan mos sohaga yo'naltirish ya'ni psixologik jihatdan kishining qiziqishlarini, yo'nalganligini, motivatsion sohasini hisobga olgan holda yo'naltirishdan boshlanadi. Buning aksi bo'lgan hollarda ham yaxshi natijalarga erishishga ko'maklashish kasbiy kompetentlikni shakllantirish mumkin, ammo bu kishidan katta mashaqqat talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ochilova G.O Kasbiy kompetentlik. O'quv qo'llanma. – T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot- matbaa uyi", 2021

2. Dobudko T.V Ta'limni axborotlashtirish sharoitida informatika o'qituvchisining kasbiy kompetentsiyasini shakllantirish Sam.GPU, 1999.

3. Abduquddusov O.A. Kasbiy kompetensiyani shakllantirishda o'quv amaliyotining o'rni. Pespublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent 2016 yil